

**XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDEN XX. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNE
KADARKİ DÖNEMDE KONYA SÂLNÂMELERİNE GÖRE ISPARTA
MERKEZ'DE YÖNETİMDEKİ GAYR-İ MÜSLİMLER**

Prof. Dr. Mehmet Aydın

Öz

XIX. Yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Konya'da yayımlanan salnamelere göre, Konya'ya bağlı olan Isparta sancağındaki Gayr-i Müslimlerin, yönetimdeki katkılarının, mal ve can güvenliklerinin iyi bir şekilde sağlandığını, ekonomik ve dini hak ve özgürlüklerinin, Müslüman teb'aya sunulduğu gibi, onlara da sunulduğunu görüyoruz. Hatta Isparta Sancağının yönetim kadrolarında, nüfus oranlarına göre Müslümanlarla birlikte, Gayr-i Müslimlerin de aktif vazifeler aldığı görülmektedir. Mesela, meclis-i idare-i Livada, Meclis-i Temyiz-i Hukukta, Sandık Eminliklerinde, Tahrirat-ı Livada, Meclis-i Belediyede-Mahkeme-i Ticarete, Menafi Komisyonlarında birçok gayr-i Müslim üye ve aza'nın vazife yaptığı görülmektedir. Bu durum Osmanlı Devletinin, teb'ası olan Gayr-i Müslimlerin özgürlüklerine hiçbir sınırlama getirmediğini, sosyal ve hukuki kurumlarda Gayr-i Müslimlerin, Müslümanlarla birlikte görev yaptıklarını, hayatın bütün alanlarında, devletin kendisine hem de teb'asına güven içinde yaklaştığını göstermektedir. Bu tutumlar Osmanlı devletinin Evrensel Medeniyete en büyük katkısının göstergesidir.

Anahtar kelimeler: Salname, hoşgörü, insan hakları, gayr-i Müslimler.

**According to the Yearbook of Konya the Non-Muslims in the Government in
Isparta from Last Quarter of XIX Century until First Quarter of XX Century**

Abstract

According to the yearbooks published in Konya from the last quarter of XIX century until the first quarter of XX century, we see that the contribution to the government of the non-Muslims in Isparta flag bounded to Konya, their lives and their assets safety, economical and religious rights have been established as in Muslim society. Moreover in the executive management Isparta flag together with Muslims we see non-Muslims in active list according to the population rates. For example a lot of non-muslims are in duty in Meclis-i İdare-i Livada, Meclis-i Temyiz-i Hukuk, Sandık Eminlik, Tahrirat-ı Livada, Meclis-i Belediye, Mahkeme-i Ticaret, Menafi Komisyon. This shows that the Ottoman Empire has not restricted the freedom of non-Muslims which have been his citizen and non-Muslims are in duty together with Muslims in social and legal institutions and Ottoman Empire's trust for both himself and his citizens in every stage of the life. These attitudes are indicator the greatest contribution of Ottoman Empire to the universal civilization.

Keywords: yearbook, tolerance, human rights, non-Muslims.

Osmanlı Devleti'nde sâlnâmeler, resmi olarak 1263/1847 yılında yayımlanmaya başlamış, 1924 yılına kadar da devam etmiştir. Ancak bilinmeyen sebeplerle bazı seneler, sâlnâmelerin yayımlanmadığı görülmektedir. Önce İstanbul'da yayımlanmaya başlayan sâlnâmeler, daha sonra vilâyet merkezlerinde ve bazen de diğer yerlerde yayımlanmıştır. Sâlnâmeler, yılın veya yılların olaylarını aktaran bilgi kaynaklarıdır. Yılın mektubu anlamına gelen Sâl-Nâme, yayımlandığı şehrin veya sancak merkezinin yahut o sancağa bağlı şehirlerin, kasabaların, nahiyelerin, o yıl yaşadığı olayları nakleden çok önemli bilgi kaynakları olarak kabul edilebilir. Bu açıdan sâlnâmeler, çok önemli tarihi vesikaları ihtiva etmektedir. Sâlnâmeler farklı isimlerle de yayımlanmışlardır: Askeriye Sâlnâmesi, Bahriye Sâlnâmesi, Devlet Sâlnâmesi ve Rusûmât Sâlnâmesi gibi.

Araştırma konumuzla ilgili olarak Konya'da neşredilen ilk sâlnâme 1285/1868 yılında yayımlanmıştır. Konya'da son yayımlanan sâlnâme ise 1330/1924 yılına tarihlenmektedir. Ancak bazı yıllarda sâlnâmeler yayımlanmamıştır. XIX Yüzyılın Son Çeyreğinden XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadarki dönemde yayımlanan salnamelere göre Isparta'da merkez sancağında bulunan meclislerde, Hukuk Dairelerinde, Muhasebe Kalemlerinde, Sandık Eminliklerinde Müslümanlarla beraber Gayr-i Müslimler de görev almışlardır.

Çalışmada ilk sâlnâmeden 1900 yılına kadar yayımlanan sâlnâmelere göre, bu meclislerde veya komisyonlarda görev yapan Gayr-i Müslimleri, yıllara göre ele alınmış, gayr-i Müslim kelimesi ile daha çok Hıristiyanlar kastedilmiştir. Bu Hıristiyanlar da Rumlardan ve Ermenilerden oluşmaktadır.

1. Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya Hicri-Kameri 1285/1868

İlk sâlnâmede **Isparta** merkezde olan "**Meclis-i İdare-i Liva'da**, Meclis-i Temyiz-i Hukûk-i Liva'da, Müslüman üyelerin yanında Gayr-i Müslim üyelerin de bulunduğu görülmektedir. Buna göre, "**Meclis-i İdare-i Liva'da**" tabii üyeler arasında Gayr-i Müslim üye bulunmazken, dört kişilik seçme azâlar arasında Yanoko ve İstifan Efendi olmak üzere iki Gayr-i Müslim üye bulunmaktadır. Diğer yandan, "**Meclis-i Temyiz-i Hukûk-i Liva'da**" ise bulunan beş üyeden Karabit ve Haralumbos Efendiler olmak üzere iki Gayr-i Müslim üye bulunmaktadır¹.

2. Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1286/1869

Sâlnâmenin yayımlandığı bu dönemde, Isparta Merkez Livası'nın üst düzey meclisleri olan "**Meclis-i İdare-i Liva'da**" seçme azalar arasında Yanoka ve İstifan Efendi olmak üzere iki; "**Meclis-i Temyiz-i Hukûk-i Liva'da**"ki azalar arasında Karabit ve Haralumbos olmak üzere iki ve "Sandık emini" Bedos Efendi olmak üzere bir Gayr-i Müslim üye bulunmaktadır².

¹ Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1285/1868, s. 46.

² Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1286/1869, s. 46.

3. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1287/1870*

Üçüncü sâlnâmenin yayımlandığı bu yılda Isparta Merkez Livası'ndaki üst düzey meclisler olan, "**Meclis-i İdare-i Liva'da**" seçilen azalar arasında Yanoko ve Karabit Efendiler olmak üzere iki; "**Meclis-i Temyiz-i Hukûk-i Liva'da**" Haralumbos ve İstifan Efendiler olmak üzere iki; "**Muhasebe-i Liva Sandık Emininde**" Tanyos Efendi olmak üzere bir Gayr-i Müslim üye bulunmaktadır³.

4. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1288/1871*

Dördüncü sâlnâmenin yayımlandığı 1871 yılında Isparta Merkez Liva'da bulunan üst düzey meclisler olan "**Meclis-i İdare-i Liva'da**", Azâ-i Müntahabe'nin dört üyelerinden, Niyako ve Karabet Efendiler olmak üzere ikisi; "**Muhasebe-i Liva Sandık Emininde**" Atnaş Efendi olmak üzere bir; Tahrirat-ı Liva'da, Tanyos Efendi olmak üzere bir Gayr-i Müslim üye görev yapmaktadır⁴.

5. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1289/1872*

Beşinci sâlnâmenin yayımlandığında Isparta Liva Merkezi'nde üst düzey meclislerde Gayr-i Müslim üyelerin bulunduğu dikkat çekmektedir. Mesela, "**Meclis-i İdare-i Liva'da**", azâ-i müntahabeler arasında, Yanoko, Yanoko ve Karabit Efendiler olmak üzere üç, "**Meclis-i Temyiz-i Hukûk-i Liva'da**" üyeler arasında, İstifan, Haralumbos ve Lazaros Efendiler olmak üzere üç, "**Tahrirat-ı Liva-ı Hamid'de**" Tanyos Efendi olmak üzere bir Gayr-i Müslim üye görev yapmaktadır⁵.

6. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1290/1873*

Altıncı sâlnâmenin yayımlandığı 1873 yılında Isparta (Hamid) Liva merkezinde "**Meclis-i İdare-i Liva'da**" Yanoko, Yanoko ve Karabit Efendiler olmak üzere üç üyenin, "**Meclis-i Temyiz-i Hukûk-i Liva'nın**" altı üyesinden, İstifan, Haralumbos ve Lazoros Efendiler olmak üzere üç üyenin Gayr-i Müslimlerden meydana geldiği görülmektedir⁶.

7. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1291/1874*

Yedinci sâlnâmenin yayımlanmış olduğu 1874 yılında Isparta (Hamid) Liva merkezindeki üst düzey kurullarda Gayr-i Müslimlerin üye olarak görev yaptıkları görülmektedir. Mesela, "**Meclis-i İdare-i Liva'da**" bulunan aza-i muntahabe arasında, Sova, Yeroko ve Ohares Efendiler olmak üzere üç üyenin; "**Meclis-i Temyiz-i Liva'da**" Haçi Lazoros Efendi olmak üzere bir üyenin; "**Muhasebe-i Liva Sandık Emininde**" Bedos Efendi olmak üzere bir üyenin; Meclis-i Belediye'de, Vasil, Hacı Gorail ve Mıgırdıç Efendiler olmak üzere üç

³ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1287/1870, s. 74.*

⁴ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1288/1871, s. 50.*

⁵ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1289/1872, s. 83,84..*

⁶ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1290/1873, Türkçe, s. 76.*

üyenin; Mahkeme'î Ticaret'te, Serkiş Efendinin, geçici üye olarak ve kâtip olarak da Tatnos Efendinin görev yaptığı dört Hıristiyan üyenin bulunduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca 1874 yılına kadar Isparta Liva Merkezinde sadece "Meclis-i İdare'de", Meclis-i Temyiz-i Hukuk'da ve bazen da "Tahrirat-ı Liva'da" Gayr-i Müslim üyeler görülürken, bu tarihten sonra, Belediye Meclisi'nde ve Mahkeme-i Ticaret'te de Gayr-i Müslim üyeler görülmeye başlamaktadır⁷.

8. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1292/1875*

Sekizinci sâlnâmenin yayımlandığı 1875 yılında Isparta Liva Merkezinde bulunan en üst kurullarda, bir kısım Gayr-i Müslim üyelerin çalıştığı görülmektedir. Mesela; Meclis-i İdare-i Liva'da aza-i muntahabenin arasında Sova Efendi ve Ohanes Efendiler; Tahrir-i Emlâk Kalemünde, memurin-i seyyare olarak vazife gören Mıgırdıç Efendi; Mahkeme-i Ticarette, daimi azalar arasında, Yordan ve Hırsto Efendiler; Muvakkat azalar arasında Karabet ve Tatyos Efendiler bulunmaktadır. Belediye Meclisi üyeleri arasında, Vasıl, Haçlı Gordil ve Mıgırdıç Efendilerin bulunduğu görülmektedir⁸.

9. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1293/1876*

Dokuzuncu sâlnâmenin yayımlandığı 1876 yılında Isparta Liva Merkezinde Meclis-i İdare-i Liva merkezinde aza-i muntahabede olan dört üyenin dördü de Gayr-i Müslimdir. Bunlar, Sova, Ohanes, Rum Vekili Rahanisi, Tarhus Efendi ve Ermeni Vekili Ruhanisi Serkis Efendidir. Memurin-i Seyyare arasında messah (arazi ölçücüsü) olarak Mıgırdıç Efendi, Meclis-i Belediyede bulunan iki azadan ikisi de Gayr-i Müslimdir. Bunlar; Vasil Efendi ve Mıgırdıç Efendilerdir. Isparta Liva Merkezindeki Mahkeme-i Ticarette, daimi azalar arasında bulunan üç kişiden birisi Gayr-i Müslim Yordan Efendidir. Muvakkat azalar arasında ise üç kişiden ikisi Gayr-i Müslimdir. Bunlar; Hırsto ve Karabet Efendilerdir. Hatta kâtip de Nicola Efendidir. Isparta liva merkezindeki Menâfi komisyonunda bulunan üç azadan ikisi Hıristiyan'dı. Bunlar; Yanoko ve Eniştoş Efendilerdi. En önemlisi İsparat liva merkezinde bulunan Sandık Emininin başında Petrus Efendi bulunmaktaydı⁹.

10. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1294/1877*

Onuncu sâlnâmenin yayımlandığı 1877 yılında Isparta liva merkezinde, Meclis-i İdare-i Liva'da seçilmiş üyeler arasında üç kişi Gayr-i Müslim olarak bulunmaktadır. Bunlar; Ohanis, Haçlı Enistos, Ermeni vekili Ruhanisi Serkis Efendilerdir. Meclis-i Temyiz-i Liva'daki mümeyyizlerden iki Hıristiyan bulunmaktadır. Bunlar, Serkiz ve Yanoko Efendilerdir. Yine, Belediye Meclisinde iki Hıristiyan bulunmaktadır. Bunlar; Haçlı Gorail Efendi ile Tabib Sirso Efendidir. Mahkeme-i Ticarette azalar arasında beş kişi Gayr-i Müslimdir.

⁷ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1291/1874, s. 78,79.*

⁸ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1292/1875, s. 4.*

⁹ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1293/1876, Türkçe, s. 144.*

Bunlar; Yordan Efendi, Hacı Bâli Efendi, Arab Efendilerdir. Ayrıca, kâtip üyeliklerde, Tutimiyos ve Macari Nikola Efendi bulunmaktadır. Isparta liva merkezindeki Menafi Komisyonunda aza olarak Yonoto Efendi bulunmaktadır.

Isparta Sandık Emiri görevini yürüten de Eniştoş Efendidir¹⁰.

11. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1295/1878*

Onbirinci sâlnâmenin yayımlandığı yıl Isparta Liva Merkezinde, Meclis-i İdare-i Liva'da bulunan altı azadan üçü Gayr-i Müslimdir. Bunlar; Haççı Enistos Efendi, Rum vekili Ruhanisi Babayafi Efendi, Ermeni Vekil-i Ruhanisi Serkiz Efendidir. Yine Meclis-i Temyiz-i Hukuk'da bulunan sekiz üyeden ikisi Hıristiyandır. Bunlar, Yanoko ve Serkis Efendilerdir.

Bu meclislerin dışında, Muhasebe-i Kalem-i Liva'da Sandık Emiri görevini Haçi Bedus Efendi icra etmektedir. Belediye Meclisindeki dokuz üyeden birisi Hıristiyandır. O da, Heçi Guraiyl Efendidir. Yine Mahkeme-i Ticaret'teki daimi azalar arasında Heçi Hristo Efendi bulunmaktadır. Geçici üyeler arasında ise, katip Nikola Efendi bulunmaktadır. Isparta Liva Merkezindeki Menafi Komisyonunda beş üyeden ikisinin Hıristiyan olduğu görülmektedir. Bunlar, Yanoka ve Heçi Eniştoş Efendilerdir. Isparta Meclis-i İdare-i Liva'da bulunan on iki kişinin ikisi Hıristiyandır. Bunlar; Heçi Demetri ve Heçi Mintas Efendilerdir. Yine Isparta Meclis-i Liva'da iki Hıristiyan üye bulunmaktadır. Bunlar; Haççı Loka ve Lasaros Efendilerdir¹¹.

12. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1296/1879*

On ikinci sâlnâmenin yayımlandığı 1879 yılında, Isparta Liva Merkezinde, Meclis-i İdare-i Liva'da, tabii üyeler arasında bulunan yedi kişiden ikisi Hıristiyandır. Bunlar da, Rum vekili Popayani Efendi, ermeni vekili Ruhanisi, Serhs Efendidir. Aza-yı muntahabe arasında bulunan dört üyeden ikisi Hıristiyandır. Bunlar da, Ohanis ve Haççı eniştoş Efendilerdir. Yine Meclis-i Temyiz-i Liva'da, altı azadan ikisi Hıristiyandır. Bunlar; Yanoko ve Serkis Efendilerdir. Belediye Meclisi'nde üyeler arasında vasili Efendi bulunmaktadır. Mahkeme-i Ticarete, daimi azalar arasında ve geçici üyeler arasında birer Hıristiyan bulunmaktadır. Bunlar; sırayla Hacı Hristo Efendi, Vasıl ve Nikola Efendilerdir. Yine Isparta Menafi Komisyonunda Yanoka Efendi ile Heçi Eniştoş Efendiler bulunmaktadır¹².

13. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1297/1880*¹³

14. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1298/1881*

¹⁰ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1294/1877, s. ....*

¹¹ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1295/1878, s. 68.*

¹² *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1296/1879, s. 101-111.*

¹³ Bu salname bulunamamıştır.

On dördüncü sâlnâmenin yayımlandığı yıl, Isparta Liva Merkezindeki meclislerde birçok Hıristiyan üyenin görev yaptığı görülmektedir. Mesela, Meclis-i İdare-i Liva'da, A'zay-ı müntahabe arasında Anistac Efendi bulunmaktadır. Bidayet Mahkemesi, Hukuk Dairesi a'zaları arasında Yanoko Efendi, aynı mahkemenin ceza dairesinde a'za olarak Tadyos Efendi bulunmaktadır. Menafi Komisyonunda iki Hıristiyan üye bulunmaktadır. Bunlar; Yanoko Efendi ile Haçı Eniştaş Efendilerdir. Yine Belediye Meclisinde de Vasili ile Haçı Yani Efendiler bulunmaktadır. Mahkeme-i Bidayette ise, Haçı Hırsto, Panayot ve Ohanis Efendiler bulunmaktadır. Yine aynı mecliste baş kâtip, Parsih Efendi, ikinci katip İsteban Efendiler, Mukayyid görevini de Panayot Efendi yapmaktadır¹⁴.

15. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1299/1882*

On beşinci sâlnâmenin yayımlanmış olduğu 1882 yılında Isparta Liva Merkezinde, Meclis-i idare'de, a'zay-ı müntahabe arasında Eniştaş Efendi, Hukuk Dairesinde Yanoko Efendi, Ceza Dairesinde Karabit Efendi bulunmaktadır¹⁵.

16. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1300/1883*

On altıncı salnâmenin yayımlandığı 1883 yılında Isparta Liva Merkezinde, Meclis-i İdare'de, a'zay-ı müntahabe arasında Yanako Efendi, Mahkeme-i Bidayetin Ceza Dairesi'nde Karabet Efendi, A'şâr ve Ağnam İdaresi'nde, üçüncü katip Menas Efendi, Anbar Memuru Agub Efendi, Belediye Meclisinde, Heçi Yani Efendi, Heçi Guvrail Efendi, Nikola Efendiler görev yapmaktadırlar. Menafi Komisyonunda da, Yanako ve Heçi Eniştaş Efendiler üye bulunmaktadır¹⁶.

17. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1301/1884*

On yedinci sâlnâmenin yayımlandığı 1884 yılında Isparta Liva Merkezinde, Meclis-i İdare-i Liva'da, Yanako Efendi, Mehkeme-i Bidayetin Ceza Dairesi'nde, Karabet Efendi, Maarif Komisyonu'nda Yanoko Efendi, Vergi İdaresinde, Dakros Efendi, A'şâr ve Ağnam İdaresinde ikinci kâtip olarak Minas ve Manas Efendiler, Belediye Meclisinde, Heçi Yani, Heçi Guvrail, Nikola Efendiler, Menafi Komisyonunda Yanoka Efendi ve Heçi Efendi görev yapmaktadırlar.

Aynı yıl Isparta'da, sekiz Rum kilisesi, bir Ermeni kilisesinin, altı Rum sübyan mektebinin ve bir Ermeni sübyan mektebinin bulunduğunu, sâlnâme bildirmektedir¹⁷.

18. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1302/1885*

¹⁴ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1298/1881, s. 75.*

¹⁵ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1299/1882, s. 75.*

¹⁶ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1300/1883, s. 112.*

¹⁷ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1301/1884, s. 101-104.*

On sekizinci sâlnâmenin yayımlandığı 1885 yılında, Isparta Liva Merkezinde Meclis-i İdarenin A'za-i müntahabe arasında, Toderi ve Karabet Efendiler, Mahkeme-i Bidayette Hukuk Dairesinde Eniştaş Efendi, Ceza Dairesinde Karabet Efendi, Maarif Komisyonunda Yanoko Efendi, A'sâr ve Ağnam İdaresinde ikinci kâtip Minas Efendi, Meclis-i Belediye'de, Yani, Heçi Orail, Tabib, İstavri Efendiler, Menafi Komisyonunda, Heçi Matiyos ve Orail Efendiler ve Isparta Sandık Emini, Yorgaki Efendiler vardır¹⁸.

19. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1303/1886*

On dokuzuncu yıl sâlnâmenin yayımlandığı 1886 yılında Isparta Merkez Liva'da, Meclis-i İdare-i Liva'da müntahabe üyeler arasında Karabet Efendi, Mahkeme-i Bidayette Hukuk Dairesinde Yargogi Efendi, Ceza Dairesinde Yorgaki Efendi, Maarif Komisyonunda Yanako Efendi, Belediye Meclisinde isimleri belirtilmeyen iki üye ve Menafi Komisyonunda Heçi Gurail Efendi ve Heçi Matyus Efendi görev yapmaktalar¹⁹.

20. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1304/1887*

Yirminci sâlnâmenin yayımlandığı yıl olan 1887 yılında Isparta Liva Merkezi'nde, Meclis-i İdare-i Liva'da seçilmiş üyeler arasında Tuodri ve İstifan Efendiler, Mahkeme-i Bidayette, Hukuk Dairesinde Yorgoki Efendi, Ceza Dairesinde Manas Efendiler, Maarif Komisyonunda Yenoko Efendi, Vergi İdaresinde kâtip Dura Karusi Efendi, Meclis-i Belediyede Heçi Yani Efendi, Gural Efendi, Nikola Efendiler, Menafi Komisyonunda, Heçi Gurayil ve Heçi Matyos Efendiler, Telgraf dairesinde tabib İstani ve Arapolos Efendiler görev yapmışlardır²⁰.

21. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1305/1888*

Yirmi birinci sâlnâmenin yayımlandığı 1888 yılında Isparta Liva Merkezi'nde, Meclis-i idarede müntahabe a'zalar arasında Tuder ve Eniştaş Efendiler, Mahkeme-i Bidayette, Ohanis ve Yorki Efendiler, Sandık Emini, Nikolaki Efendi, Belediye Meclisinde, Neşter Nikda Efendi, Keygork Efendi ve kâtip Nikola Efendiler görev yapmaktadırlar²¹.

22. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1306/1889*

1889 yılında Konya'da yayımlanan yirmi ikinci sâlnâmede Isparta ve çevre sancaklarla ilgili bilgi bulanamamıştır. Bu, muhtemelen, 22. sâlnâmenin bir takım eksiklikler taşıdığını göstermektedir²².

23. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1307/1890*

¹⁸ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1302/1885, s. 125-139.*

¹⁹ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1303/1886, s. 247.*

²⁰ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1304/1887, s. 141.*

²¹ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1305/1888, s. 136-138.*

²² *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1306/1889.*

Yirmi üçüncü sâlnâmenin yayımlandığı 1890 yılında Isparta Liva Merkezi'nde, Meclis-i İdare'de, müntahabe a'zaları arasında, Corci, Eniştaş ve Toderi Efendiler, Mahkeme-i Bidayette Yanıka Efendi, Meclis-i Belediyede, Haççı Kaykork, Haççı Nikola, katip Yorki Efendiler, Mal Kaleminde, muhasebe katibi Manok Efendi, yardımcısı, Kropi Efendi, Sandık Emmini İshanis Efendi ve Samilyan Efendiler görev yapmaktadırlar²³.

24. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1308/1891*²⁴

25. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1309/1892*

Yirmi beşinci sâlnâmenin yayımlanmış olduğu 1892 yılında Isparta Liva Merkezi'nde, bir takım Gayr-i Müslimlerin görev yaptıkları görülmektedir. Mesela, Müdürlük görevinde Agurliyan Efendi, muhasebede Kazaryan Efendi, Kâtip ve Mahzen Emirliğinde Sabuncuoğlu Artin Efendi, yine Mahzen Emmini Haralumbos Sanidis Efendilerin görev yaptıkları görülmektedir²⁵.

26. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1310/1893*

Yirmi altıncı sâlnâmenin yayımlandığı 1893 yılında Isparta Liva Merkezi'nde, Meclis-i İdare-i Liva'da, Muhasebeci Benabud Efendi ve Tahrirat Müdürü Garaboğlu Evhaş Efendi, Mahkeme-i Bidayette Aniştaş ve Fenarus Efendiler, Tarik Komisyonunda, Nikola Efendi, Muhasebe Kaleminde Sandık Emmini Seradi Efendi, Ziraat Bankasında Beramus Efendi, Reji Muhasebesinde Yorki Kalcıyani Efendi ve Katip ve Mahzen Emmini Ardam Efendiler görev yapmaktadırlar²⁶.

27. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1311/1894*²⁷

28. *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri 1317/1900*

Yirmi sekizinci sâlnâmenin yayımlandığı 1900 yılında Isparta Liva Merkezinde, Meclis-i İdare-i Liva'da seçilmiş a'zalar arasında Giryako Efendi, Mahkeme-i Bidayette başkâtip Haralabus Efendi, Sandık Emmini, Petons Efendi bulunmaktadır²⁸.

1868 yılından 1900 yılına kadar Konya'da yayımlanan Konya sâlnâmelerinin, Isparta Liva Merkezindeki yönetim meclislerinde ve komisyonlarında görevli olarak bildirdiği Gayr-i Müslimlerle ilgili çalışmamızda, "Osmanlı Devleti'nin" tabiyetinde bulunan Gayr-i Müslim unsurlara tanımış olduğu fırsat eşitliği ve vatandaşlık hakları bütün açıklığı ile görülmektedir. Bu dönemde Gayr-i Müslimler Rumlar ve Ermenilerden teşekkül etmektedir.

²³ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1307/1890, s. 134-135.*

²⁴ Bu sayı bulunamamıştır.

²⁵ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1309/1892, s. ....*

²⁶ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1310/1893-1894, s. 158.*

²⁷ Bu sâlnâme bulunamamıştır.

²⁸ *Konya Vilâyet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1317/1900, s. 159.*

Bilindiği gibi 1868-1900 yıllarında Konya Vilayet Merkezine çevrede bulunan sancaklar da bağlı bulunmaktadır. Antalya, Isparta, Burdur, Niğde, Aksaray, Karaman Konya Vilayet merkezine bağlı bulunmaktadır. Vilayet merkezinde bulunan **Divan-ı Temyiz-i Hukuk-i Vilayet** bir nevi temyiz mahkemesi görevi vera etmekte ve sancaklardan gelen davalar görülmektedir. Böylesine önemli meclislerde Gayr-i Müslim üyelerin görev yapması düşündürücüdür.

Yine her sancak merkezinde bulunan **Meclis-i İdare-i Liva, Meclis-i Temyiz-i Hukuk-i Liva Meclisleri** ise, sadece liva bölgesinin davaları ile ilgilenmekte ve bu meclislerde de Gayr-i Müslim unsurların üye olarak temsil edildikleri görülmektedir. Hem üst meclislerdeki hem de liva meclislerindeki Gayr-i Müslimlerin, a'za-i müntahabe (seçilmiş a'zalar) arasında yer almaları, onların o meclislere, cemaatleri tarafından seçilerek geldiklerini göstermektedir. Aynı durum, Meclis-i De'avî'de ve Mahkeme-i Bidaye'de söz konusudur.

Bu sâlnâmelerde dikkatimizi çeken önemli hususlardan birisi de Sandık Emni görevini, vilayet, liva ve nahiyelere kadar bütün merkezlerde Gayr-i Müslimlerin yönetmesidir. Osmanlı Devleti'ne ait "gelir ve giderlerin" kayıtlarının tutulduğu böyle bir görevin Hıristiyanlara emanet edilmesi nasıl açıklanabilir? Bu konuda aklımıza ilk gelen hususlar şunlardır: **Birincisi:** Gayr-i Müslimlerin gösterdikleri eğitim gereği hesap işlerini çok iyi bilmelerinden kaynaklanabilir. **İkincisi:** Gayr-i Müslimlerin, güvenilirlik açısından bu konularda iyi bir örnek vermeleri düşünülebilir. Birinci ihtimalin daha muhtemel olduğu düşünülmektedir. Nitekim hemen hemen istisnasız bir şekilde muhasebe kalemlerindeki görevlilerin de birçoğunun Gayr-i Müslim olması, bu tezimizi doğrulamaktadır.

XIX. yüzyılın sonu ile XX. Yüzyılın başlarında Konya'da yayımlanan sâlnâmelere göre Isparta liva merkezinde birçok Hıristiyan üyenin devlet işlerinde görev yaptığı görülmektedir. Çok geniş şekilde sancak merkezlerindeki meclislerinde ve komisyonlarında Gayr-i Müslimlerin böylesine görev almaları, Osmanlı Devleti'nin kendi vatandaşları arasında ayırım yapmadan herkese yönetimlerde görev vermesi bir vatandaşlık görevi olarak düşünülmelidir. Diğer yandan Gayr-i Müslimlerin can, mal, din ve ekonomik hak ve özgürlüklerinin bütün Müslümanlara sunulduğu gibi, onlara da sunulduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Gayr-i Müslimlerin özgürlüklerine hayatın hiçbir safhasında sınırlama getirmediği görülmektedir. Bu tutum Osmanlı Medeniyetinin, evrensel medeniyete sağladığı en büyük katkıdır.

Kaynaklar

Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1285/1868

Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1286/1869

Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1287/1870

- Konya Vilayet-i Sâlnâmesi*, Konya, Hicri-Kameri, 1288/1871
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1289/1872
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1290/1873
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1291/1874
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1292/1875
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1293/1876
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1294/1877
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1295/1878
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1296/1879
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1298/1881
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1299/1882
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1300/1883
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1301/1884
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1302/1885
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1303/1886
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1304/1887
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1305/1888
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1306/1889
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1307/1890
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1309/1892
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1310/1893-1894
Konya Vilayet-i Sâlnâmesi, Konya, Hicri-Kameri, 1317/1900